

Een goed boek is de beste methode, ook in het vmbo!

1. Inleiding

Voor veel vmbo-leerlingen is taal een struikelblok op de weg naar leersucces. In deze bijdrage laten we zien hoe lezen voor het plezier ingezet kan worden om de taalontwikkeling van vmbo-leerlingen te bevorderen. We kijken achtereenvolgens naar de grote taaluitdagingen waarvoor vmbo-leerlingen zich gesteld zien en wat dat betekent voor het taalbeleid van een vmbo-school. Daarna beschrijven we wat het effect van lezen voor het plezier heeft op de taalontwikkeling van jongeren. Tot slot gaan we in op hoe we vmbo-leerlingen kunnen motiveren om dat boeiende boek op te pakken.

2. Taaluitdagingen: tekstbegrip en woordenschat

Wie teksten goed begrijpt, is beter in staat om onderwijs te volgen, om opdrachten te maken, om instructies goed uit te voeren en om ook buiten de school goed om te gaan met geschreven taal. Veel vmbo-leerlingen vinden het lezen van teksten lastig. Onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs en internationaal PISA-onderzoek laten zien dat in Nederland een aanzienlijke groep jongeren van 15 jaar niet in staat is om eenvoudige teksten te lezen. Deze groep is vooral te vinden in de lagere opleidingen van het vmbo.

Om goed met teksten uit de voeten te kunnen in het voortgezet onderwijs, moeten leerlingen ongeveer 17.000 Nederlandse woorden kennen. Veel vmbo-leerlingen zitten ver onder dat niveau. Toch moet je 95% van de woorden van een tekst kennen om een tekst echt goed te kunnen begrijpen (Schmitt et al. 2011). Om leerlingen te helpen om met onbekende woorden om te gaan, hebben sommige methoden woordenlijsten en voeren scholen soms speciale woordenschatprojecten uit. De opbrengst daarvan is echter niet toereikend om de achterstand in te halen, omdat het aantal woorden dat wordt aangeleerd beperkt is en omdat de nieuw verworven woorden meestal niet systematisch worden onderhouden.

3. Een stap vooruit met taalbeleid

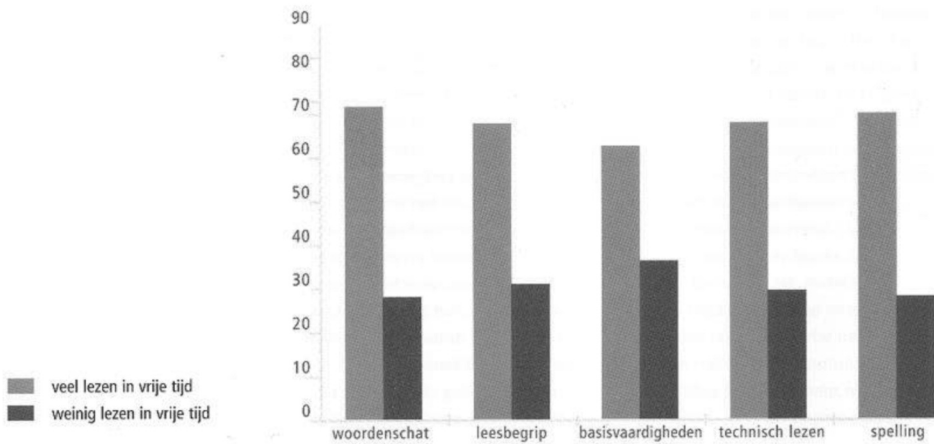
Om vmbo-leerlingen te helpen om een stap vooruit te maken, is een doelgericht taalbeleid nodig dat bestaat uit twee componenten. De eerste component is vooral gericht op ‘het didactische repertoire’ van docenten, heeft betrekking op het vak Nederlands en op taal in de zaak- en beroepsvakken en richt zich op extra ondersteuning voor taalzwakke leerlingen. De tweede component is gericht op ‘vrij lezen’: lezen in boeken, strips en tijdschriften naar eigen interesse, op school en thuis. Het doel van vrij lezen is om de taalvaardigheid van de leerlingen integraal te bevorderen. Waarom daarvan veel verwacht mag worden voor de taalontwikkeling van leerlingen wordt hieronder uitgelegd.

4. Effecten van vrij lezen

Een van de belangrijkste, recente studies naar de effecten van lezen op de taalontwikkeling is uitgevoerd door de Nederlandse onderzoekers Suzanne Mol en Adriana Bus. Zij verzamelden 85 internationale studies naar voorlezen, vrijetijdslezen en taalontwikkeling. Deze studies hebben betrekking op in totaal 6636 kinderen en jongeren van verschillende leeftijden. Door deze studies naast elkaar te leggen, konden zij een beeld samenstellen van de bijdrage van voorlezen en vrijetijdslezen aan de taalontwikkeling over de gehele periode van voorschool tot hoger onderwijs.

Mol & Bus (2011) concluderen dat kinderen en jongeren die veel lezen in hun vrije tijd hoger scoren dan niet-lezende leerlingen op toetsen voor ‘woordenschat’, ‘leesbegrip’, ‘basisvaardigheden van lezen’, ‘technisch lezen’ en ‘spelling’. Dat effect is duidelijk zichtbaar op alle leeftijden. Voor woordenschat en technisch lezen geldt dat het effect van vrijetijdslezen zelfs steeds groter wordt naarmate de leerlingen ouder worden.

Figuur 1 toont de verschillen in taalprestaties tussen leerlingen die veel lezen in hun vrije tijd en leerlingen die weinig lezen in hun vrije tijd. De gegevens hebben betrekking op leerlingen van 7 tot 18 jaar. Kijken we naar het onderdeel ‘woordenschat’, dan zien we dat van de leerlingen die veel lezen in hun vrije tijd, 70% gemiddeld of bovengemiddeld scoort voor woordenschat; van de leerlingen die weinig lezen in hun vrije tijd is dat slechts 30%.

Figuur 1 – Percentages leerlingen met gemiddelde tot hoge vorderingen in taal- en leesvaardigheid voor veel versus weinig lezende leerlingen in het basis- en voortgezet onderwijs (Mol & Bus 2011).

De effecten van vrijetijdslezen doen zich voor, ongeacht het leesnivea van de leerlingen. Sterker nog, op het gebied van basisvaardigheden voor lezen, gaan de zwakke lezers zelfs meer vooruit dan de vaardige lezers. De onderzoekers stellen: “voor zwakke lezers lijkt het vrijetijdslezen essentieel voor het uitbreiden van hun basisvaardigheden dan voor vaardige lezers”. Dat is ook goed te begrijpen: er valt voor zwakke lezers immers meer winst te behalen en door veel te lezen, krijgen ze extra oefening in de basisvaardigheden. “Zonder extra leeservaringen gaat deze groep kinderen steeds verder achterlopen”, stellen de onderzoekers.

5. Leerlingen motiveren

Hoe krijgen we de niet-gemotiveerde leerlingen toch aan het lezen? Het is niet zo dat jongeren die aangeven dat ze lezen niet leuk vinden, ook per se een hekel hebben aan lezen. Onder de jongeren die lezen niet leuk vinden, zijn er die wel degelijk gemotiveerd kunnen worden voor lezen, bijvoorbeeld via didactische ingrepen in het lesonderwijs (van Steensel e.a. 2013) of via stimulerende programma’s (van Koeven 2015; van Velzen e.a. 2014).

Het succes van aanpakken die aarzelende lezers over de streep trekken kan verklaard worden vanuit motivatie-onderzoek. Volgens de zelfdeterminatietheorie van Ryan & Deci (2000) wordt de motivatie van lerenden sterk beïnvloed door de mate waarin het onderwijs tegemoetkomt aan drie psychologische basisbehoeften:

de behoefte aan autonomie (het gevoel hebben dat je zelf keuzes kunt maken in je gedrag);
 competentie (vertrouwen hebben in je eigen kunnen);
 relatie (je verbonden voelen met anderen).

Hoe kunnen we dat vertalen naar het stimuleren van leesmotivatie bij vmbo'ers?
 Hieronder geven we een aantal suggesties bij elk van de genoemde basisbehoeften:

Autonomie	<ul style="list-style-type: none"> • Bied leerlingen de keuze tussen verschillende (soorten) teksten: makkelijke boeken, moeilijke boeken, informatieve boeken, strips, tijdschriften, enz. • Laat leerlingen zelf kiezen wat ze willen lezen. • Eis niet van leerlingen dat ze hun boek uitlezen. • Creëer ruimte in het lesprogramma voor zelfstandig lezen. • Maak leerlingen medeverantwoordelijk voor hun leesontwikkeling (o.a. door hen te wijzen op het belang van lezen voor hun eigen ontwikkeling).
Competentie	<ul style="list-style-type: none"> • Bied een heldere structuur in activiteiten waarin leerlingen met teksten bezig zijn. • Formuleer duidelijke verwachtingen. • Geef opbouwende feedback. • Zorg voor teksten op het juiste niveau. • 'Less is more': als je denkt dat leerlingen een half uur vrij lezen aankunnen, doe het dan 20 minuten.
Relatie	<ul style="list-style-type: none"> • Toon authentieke interesse in de leesvoorkeuren en het leesgedrag van leerlingen. • Praat met leerlingen over hun leesvoorkeuren en die van jezelf. • Toon modelgedrag door ook zelf gemotiveerd te lezen wanneer de leerlingen dat doen.

Een Vlaamse onderzoeksgroep heeft bewijs voor de effectiviteit van deze aanpak gevonden, door gegevens uit internationaal PISA-onderzoek vanuit dit perspectief te analyseren (De Naeghel e.a. 2014).

6. Tot slot

Taalvaardigheid is een voorwaarde voor schoolsucces. Voor veel vmbo-leerlingen is taal juist een struikelblok. Alle reden dus om volop in te zetten op het bevorderen van de taalontwikkeling. In deze bijdrage hebben we laten zien hoe lezen voor het plezier hieraan kan bijdragen. De winst die via vrij lezen en vrijtijdslezen behaald kan wor-

den, wordt alleen begrensd door de tijd die leerlingen er, binnen en buiten de school, in steken. Docenten kunnen gebruikmaken van inzichten uit de motivatietheorie om leerlingen zowel het nut als het plezier van lezen te laten ervaren. Een school die planmatig met dit onderwerp aan de slag wil gaan, geeft leesbevordering een prominente plaats in het taalbeleid.

Referenties

- Koeven, E. van (2015). *Je vak moet je doen, niet lezen: vrij lezen in het entree-onderwijs*. Zwolle/Amsterdam: Hogeschool Windesheim, Deltion College/Stichting Lezen.
- Mol, S.E. & A.G. Bus (2011). “Lezen loont een leven lang: de rol van vrijetijdslezen in de taal- en leesontwikkeling van kinderen en jongeren”. In: *Levende Talen Tijdschrift*, 12 (3), p. 3-15.
- Naeghel, J. De, M. Valcke, I. De Meyer, N. Warlop, J. Van Braak & H. Van Keer (2014). “The Role of Teacher Behavior in Adolescents’ Intrinsic Reading Motivation”. In: *Reading and Writing*, 27 (9), p. 1547-1565.
- Ryan, R.M. & E.L. Deci (2000). “Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being”. In: *American Psychologist*, 55 (1), p. 68-78.
- Schmitt, N., X. Jiang & W. Grabe (2011). “The percentage of words known in a text and reading comprehension”. In: *The Modern Language Journal*, 95 (1), p. 26-43.
- Steensel, R. van, R. Oostdam & A. van Gelderen (2013). ‘Vermijding en frustratie: Het belang van negatieve motivaties voor de leesvaardigheid van VMBO-ers’. In: D. Schram (red.). *De aarzelende lezer over de streep. Recente wetenschappelijke inzichten*. Stichting Lezen, Reeks 22. Delft: Eburon, p. 105-122.
- Vansteenkiste, M., E. Sierens, B. Soenens & W. Lens (2007). “Willen, moeten en structuur in de klas: over het stimuleren van een optimaal leerproces”. In: *Begeleid zelfstandig leren*, 16, p. 37-57.
- Velzen, T. van, M. Hanekamp, M. Verspiek & P. Steehouder (2014). *Van leesclub tot boekenbattle*. Den Bosch: CINOP.